

O instrumentalu jednine imenica vrste i: tradicijska, sustavna i nacionalna načela pri normiranju hrvatskoga književnoga jezika

Ham, Sanda

Source / Izvornik: **Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, 1996, 44, 1 - 8**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:180060>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#)/[Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-13**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

ČASOPIS ZA KULTURU HRVATSKOGA KNJIŽEVNOG JEZIKA
IZDAJE HRVATSKO FILOLOŠKO DRUŠTVO
GOD. 44, BR. 1, 1-40, ZAGREB, LISTOPAD 1996.

O INSTRUMENTALU JEDNINE IMENICA VRSTE I

Tradicijska, sustavna i nacionalna načela pri normiranju
hrvatskoga književnoga jezika

Sanda Ham

Hrvatski književni jezik druge polovice 19. stoljeća koji je utemeljen normom zagrebačke filološke škole još je uvijek nepoznanicom za širi krug čitateljstva, iako su njim napisana neka od najznačajnijih djela hrvatske književnosti. Razlozi su tomu svakako u prilagodbi jezika onodobnih književnika maretičevskoj normi.¹ Jezik književnoga djela do čitatelja ne dolazi u svom izvornom obliku, a jezičnom je prilagodbom izvornom jeziku, a zato i normi zagrebačke filološke škole, oduzeta životnost i ostvaraj u živom pripovjedačkom jeziku, jeziku književnoga djela: Šenoinu ili Kovačićevu romanu, Kozarčevoj pripovijesti... Kako je takva prilagodba uvijek bila nesustavna, davala je i sliku o nesustavnosti jezika, iskrivljenu i pogrješnu, a predrasude o onodobnom književnom jeziku desetljećima podupiru i jezikoslovni pogledi koji su krajem 19. stoljeća postali vodeći u Hrvatskoj, ogledajući se ponajprije u radu hrvatskih vukovaca, poglavito Tome Maretića. Zanimarivši književna djela

¹ S. Težak upozorava baš na to pitanje oprimjerujući svu njegovu složenost Kumičićevim tekstovima: Nad Kumičićevim tekstom Urote zrinsko-frankopanske, *Ježik*, god. 41, br. 1, Zagreb, 1993.; Kumičićevo popravlanje pripovijetke Preko mora, *Ježik*, god. 42, br. 2, Zagreb, 1994.

svojih suvremenika (Šenoe, Kovačića, Gjalskoga, Kozarca, Kumičića, Kršnjavoga, Tordinca...), zanemarijući normu zagrebačke filološke škole, Maretić piše *Gramatiku* oslanjajući se samo na primjere iz Karadžića i Daničića. O tom i sam izravno kaže u *Gramatici*, a o jeziku hrvatskih književnika, svojih suvremenika, govori kao o zastarjelom, jeziku koji živi samo u knjigama.

Tako se i moglo dogoditi da prema Maretićevev jezičnomu opisu (koji je kasnije bio temeljem mnogih školskih gramatika), ne možemo opisati jezik književnih djela suvremenih tomu opisu; taj je jezik proglašen zastarjelim, nebitnim i zanemarivim, a u vrijeme kada su hrvatski književnici njim pisali. Nastali se nesklad usklađivao prilagodbom jezika književnoga djela novoj gramatičkoj normi, a odstupanja su od nove norme pojašnjavana osobnim stilom pisca, utjecajem dijalekta, starije književnosti — sve do crkvenoslavenskih izvora, utjecajem latinskoga ili njemačkoga jezika.² Pri tom se nikada nije napominjalo ono što je moralo biti napomenuto: jezik je hrvatske književnosti druge polovice 19. stoljeća najvećim svojim dijelom čvrsto normativno utemeljen jezičnim opisom jezikoznanaca zagrebačke filološke škole, Mažuranića i Vebera, a njihov je opis nastao na primjerima iz hrvatske književnosti, uklapajući se tako u višestoljetni neprekinuti tijek hrvatskoga književnoga jezika. Mnogobrojne su kritike upućene Maretićevev postupku, od one najčešće navođene Jagićeve, pa sve do onih u najsuvremenijim prikazima povijesti hrvatskoga jezika. U većini se tih razmišljanja oštro zamjera Maretiću što je normirajući hrvatski jezik zanemario jezik svojih suvremenika književnika, ali sva ta razmišljanja imaju i jednu drugu zajedničku misao: Maretićeva je gramatika razvoj hrvatskoga književnoga jezika ubrzala, čineći ga skokovitim i naglim, prekinuvši mu tako samo polaganost i naravnost razvojnoga tijeka, a ne sam smjer razvoja.

Ipak neki oblici, sasvim obični i česti u književnosti 19. stoljeća, a opisani u Vebera i Mažuranića, u suvremenom jeziku i suvremenim gramatikama imaju drukčiju vrijednost nego što su je imali prije Maretićeve gramatike, a neki od oblika danas i nisu u upotrebi, smatraju se zastarjelicama ili dijalektizmima. Oblicima koji nisu više u upotrebi u suvremenom književnom jeziku svakako pripadaju stariji padežni nastavci za množinu. Neke će od njih upotrijebiti pokoji suvremeniji književnik dajući tako svomu djelu osobitu stilsku boju. U tom smislu o njima govori i *Povijesni pregled*³, navodeći Matoševu upotrebu genitivnoga *-ah*. Treba i napomenuti da je *Povijesni pregled* prva ovostoljetna gramatika u kojoj se ne prešućuju stariji nastavci i njihova upotreba i koja o njima govori u afirmativnom smislu⁴, a smatra se da stariji nastavci kao »stil-ska rezerva i važna spona s nezaobilaznim tekstovima hrvatske književnosti« ulaze »u širi standardni okvir, i ne valja da se u gramatičkoj nastavi potpuno zanemaruju«⁵.

² O pitanjima jezične prilagodbe, opširnije i oprimjereno: S. Ham, O jezičnoj prilagodbi tekstova hrvatskih književnika u suvremenom tisku, *Književna revija*, br. 1.-2., Osijek, 1994.; Jezične prilagodbe u pjesništvu, *Jezik*, god. 43, br. 2, Zagreb, 1995.

³ S. Babić..., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, Zagreb, 1991., str. 514.

⁴ Maretićeva gramatika i u izdanju iz 1963. zadržava uz opis padežnoga sustava i napomene o starijim padežnim nastavcima ali ne afirmativno.

⁵ R. Katičić, Načela standardnosti hrvatskoga jezika, *Jezik*, god. 43, str. 177.

Alomorfizam je padežnih nastavaka u onodobnom jeziku manje izrazit nego u suvremenom. Usporede li se današnji alomorfni nastavci s nastavcima u starijem jeziku, zaključiti se može da je suvremeni alomorfizam izazvan supostojanjem starijega nastavka i novijega nastavka koji u normu uvodi Maretić. Primjerice, imenice ženskoga roda vrste *e* na višesuglasnički završetak imale su u genitivu množine nastavak *-a(h)* s proširenom (*sabalja, brojaka, voćaka*) ili neproširenom osnovom (*vidra, tajna, pandža*), ali nije bilo dvostrukosti u iste imenice: *brojaka* ili *brojka...* Danas je u širokoj upotrebi i nastavak *-i*, koji ne opisuju slovnice, a u normu ga uvodi tek Maretić pozivajući se na istočnu novoštokavštinu iz Karadžićeva i Daničićeva korpusa. Taj se nastavak može rijetko i iznimno potvrditi u pokojeg pisca 19. stoljeća. U Kovačića se uopće ne potvrđuje, u Gjalskoga rijetko, u Kozarca samo u jedne imenice — *forinti*⁶. Prema tomu, u to je doba *-i* bilo rubnim u jeziku, a genitiv je množine s jednim nastavkom *-a(h)* i dvjema osnovama — proširenom i neproširenom, koje su vezane uz određene imenice pa ne čine dvostrukosti — bio relativno stabilan. Danas su u upotrebi i trostrukosti: *brojaka, brojka, brojki*, a toliko su zastupljene da se govori o jezičnoj nestabilnosti i previranju u genitiva množine.⁷ Suvremena je norma ovdje postupila oslanjajući se na tradiciju, a pozivajući se na potrebnost što bolje i jasnije razlikovnosti: gdje god je to moguće, valja upotrijebiti *-a* s proširenom osnovom jer je to najrazlikovnije⁸, ako pak nije moguće, tada *-a* bez proširene osnove, a *-i* upotrijebiti samo u onih malobrojnih imenica gdje prve dvije mogućnosti ne dolaze u obzir.

Dva su temeljna načela kojima se pristupilo normiranju: tradicijska i sustavna opravdanost.⁹ Još se jedno načelo pokazuje bitnim pri normiranju, načelo o kojem se ranije nije izravno govorilo, ali se primjenjivalo, a danas se i izravno spominje i obilato primjenjuje — nacionalno načelo. Ono je najizrazitije na leksičkoj razini (*skladba/kompozicija* > *skladba*)¹⁰ i rječotvorbenoj razini (*jezični/jezički* > *jezični*),

⁶ Vidi: I. Sović, *Jezik Ksavera Šandora Gjalskoga*, Zagreb, 1985., str. 82., V. Anić, *Jezik Ante Kovačića*, Zagreb, 1971., str. 37-39., S. Ham, *Jezik Josipa Kozarca, sklonidbeni sustav* (doktorski rad u strojopisu), Zagreb, 1993.

⁷ Za primjer se moglo uzeti i pitanje alomorfa u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi ili odnos zana-glasnih oblika osobne zamjenice *ona: ju/je* (o čem piše M. Mamić, *Upotreba akuzativnih oblika zamjenice ona*, *Jezik*, god. 43, str. 183.-188.). U navedenim oblicima 19. stoljeća nema dvostrukosti pa ni pozicijske ograničenosti; dvostrukosti se pojavljuju tek nakon Maretićeva zahvata u normu, a zadržavaju se sve do naših dana.

⁸ Josip će Kozarac upotrijebiti genitivni oblik koji je danas neobičan — *crnka* : *crnaka* (Donna Ines, *Vienac*, 1890., str. 257.) jer nastavak *-a* bez proširenja osnove ne osigurava razlikovnost.

⁹ *Hrvatski pravopis* (1994., str. 158) i izravno kazuje: »pečurka G mn *-raka, -rka, -rki...* Iako su sva tri lika u načelu ravnopravna, najpovoljnije je davati prednost liku s nepostojanim *a* jer on ima jaču hrvatsku tradiciju, a i najrazlikovniji je.« Jednako se postupilo i kada je riječ o alomorfizmu nastavaka u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi (odabrani su alomorfi koji su u skladu s tradicijom i razlikovnošću, a na iste se kriterije poziva i M. Mamić zalažući se za oblik *-ju - v. 7. bilješku*).

¹⁰ To je načelo u temeljima suvremenih razlikovnih rječnika i ono ponajviše usmjerava suvremenu leksičku normu.

uspješno se probilo u *Hrvatskom pravopisu* (*pogreška/pogrješka > pogrješka*)¹¹, a manje je zastupljeno na sintaktičkoj (*da + prezent / infinitiv > infinitiv*) i morfološkoj razini (*osnova/osnov > osnova*). To je načelo opravdano kada je o hrvatskom jeziku riječ jer ga je upravo ono uspjelo sačuvati u zlim godinama prisilnoga suživota sa srpskim. Međutim, nacionalno načelo svakako ne bi moglo biti učinkovito kada se ne bi oslanjalo na tradicijsko i sustavno — oblici posebni samo za hrvatski jezik obično su i tradicijski pa se tako i uklapaju u sustav.¹² Primjena samo nacionalnoga načela uz zanemarivanje drugih dvaju ne će imati učinka — o tom svjedoči jezična politika i jezično previranje u doba NDH¹³, a suvremenost nam kazuje da ni nacionalno i tradicijsko načelo nisu dostatni sami po sebi — pravopisno nam je pitanje (morfološki ili fonološki pravopis), čini se, još uvijek otvoreno, a sve se češće u rješavanju toga pitanja poziva na »jezičnu prozirnost« hrvatskoga književnoga jezika, a koja nije u svezi ni s nacionalnim, ni s tradicionalnim načelom!¹⁴

Kada je riječ o naprijed opisanu genitivu množine imenica vrste *e*, može se reći da se ovdje pri normiranju nije polazilo od nacionalnoga kriterija, nije se uzimalo u obzir stanje u srpskom jeziku — normativna je preporuka srpskih gramatičara¹⁵ jednaka kao i u hrvatskih! Rečeno ne znači da se treba odricati dobroga morfološkoga rješenja samo zato što je ono nazočno i u srpskom; rečeno znači da su oba jezika građena na novoštokavskom temelju i da kao takvi moraju imati zajedničkih sustavnih smjernica, a ako te sustavne smjernice u hrvatskom podupire i tradicija, tada ne treba odustajati od dobroga hrvatskoga oblika samo zato što isti oblik postoji i u srpskom. A s opisanim je genitivom množine upravo tako.¹⁶

Začudan je zbog toga normativni pristup instrumentalu jednine imenica vrste *i* — od dvaju se mogućih nastavaka preporuča samo jedan, vodi se računa o nacionalnom načelu, a zanemaruje se i tradicijsko i sustavno: »— u Hrvatskoj *i*-sklonidba ima u instrumentalu nastavke *-ju* i *-i*, u Srbiji je nastavak *-i* u tom padežu gotovo sasvim nestao, a s njim i neke imenice koje ne mogu imati *-ju*.«¹⁷ Suvremena je norma i

¹¹ Zahvaćajući ne samo pravopisnu normu, nego i pravogovornu i fonološku! O tom opširnije v.: S. Ham, *Hrvatski pravopis*, *Književna revija*, god. 34., Osijek, 1994., str. 81.–89.

¹² Primjerice, Brodnjakov *Razlikovni rječnik* upravo ukazuje na to načinom izlaganja grade – brojčanim oznakama iznad pojedinih riječi koje (najčešće) ukazuju na svezu nacionalnoga i tradicijskoga kriterija; *Hrvatski je pravopis* utemeljen na tradicijskom, a tako i na nacionalnom (opširnije v.: S. Ham, *O hrvatskom pravopisu*, *Književna revija*, god. 35., Osijek, 1995., str. 89.–96.).

¹³ Vidi opširno i argumentirano: M. Samardžija, *Hrvatski jezik u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb, 1993.

¹⁴ Vidi: D. Brozović, Stanje i zadatci jezikoslovne kroatistike, *Jezik*, god. 43, str. 23.–34.; R. Katičić, n. dj., str. 181.

¹⁵ Primjerice, u Stevanovićevu *Savremenom srpskohrvatskom jeziku*, Beograd, 1989., str. 233.–235.

¹⁶ Kad je riječ o alomorfizmu nastavaka u zamjeničko-pridjevnoj sklonidbi, tada je i nacionalni kriterij bitan, jer je upravo on taj kojim su se rukovodili srpski lingvisti zalažući se protiv naveska *-u* u dativu jednine zamjenica i pridjeva, a jednako tako i protiv upotrebe zanaglasnice *ju*, što i izravno navodi Stevanović u n. dj., str. 306., a posvema je jasno da postoji poglavito tradicijsko, pa i sustavno opravdanje za upotrebu navedenih oblika u hrvatskom jeziku.

¹⁷ S. Babić, *Hrvatska jezikoslovna čitanka*, Zagreb, 1990., str. 297.

dala prednost obliku na *-i*, a o tome svjedoči i normativna preporuka iz *Hrvatskoga pravopisa* (str. 158.): »Tako se uz imenice na *-ost* nalazi i *-ošću* i *-osti*, što znači da su oba lika ravnopravna, ali ako nema posebnih razloga za upotrebu lika sa *-ošću*, dobro je prednost davati obliku na *-osti*.« Pravopisni rječnik, međutim, navedenu preporuku proširuje na sve imenice vrste *i* (a ne samo one na *-ost*) jer se uz svaku od njih navodi dvostrukost u instrumentalu, primjerice: *aveću/aveti*¹⁸, *mišlju/misli*¹⁹..., a sve je potkrijepljeno i normativnom preporukom u gramatici gdje se kaže da nastavak *-ju*²⁰ valja upotrijebiti samo ako nastavak *-i* ne omogućuje priopćajnu jasnoću, pa se navode primjeri: *Odupri se ljubavi! Odupri se ljubavlju!*²¹ Navedena je normativna preporuka stara koliko i prvo izdanje Maretićeve gramatike jer se tamo po prvi puta pojavljuju njezini izvori, a ponavlja se uporno sve do naših dana; prepisuje se iz gramatike u gramatiku iako suvremeno jezično stanje pokazuje da se oba oblika u većine imenica ravnomjerno i ravnopravno upotrebljavaju bez obzira na normativno ograničenje.²² Osim toga, valja se zapitati i o opravdanosti navoda da je *-ju* češće u srpskom jer »Premda se po nekim istraživanjima može zaključiti da je u stanovitoj mjeri nastavak *-i* češći u hrvatskih nego u srpskih pisaca, ipak su podaci preneznatni da bi se mogao izvesti siguran zaključak.«²³ No, bez obzira na to je li nacionalno načelo da u hrvatskom valja upotrebljavati *-i* jer je *-ju* običnije za srpski utemeljeno na relevantnim podatcima,²⁴ valja upozoriti na tradicijsko načelo jer je ono zapostavljeno u svim dosadašnjim promišljanjima. Sustavno je načelo češće pojašnjavano: »Budući da alomorfi na *-u* pripadaju deklinacijskom sustavu imenica vrste *i*, ne bi trebalo sprečavati njihov izbor. Korisnije je upozoravati na njihovu stilsku obilježnost u pojedinim imenicama, ali voditi računa o bržem i sigurnijem prijenosu poruke. Nastavak *-(j)u* omogućuje brže i jasnije razumijevanje, premda se mora priznati da su rijetke situacije gdje se iz konteksta ne da razabrati izriče li se morfemom *-i* instrumental, dativ ili koji drugi padež.«²⁵

Pogled će u predmaretićevsku hrvatsku tradiciju, jezik zagrebačke filološke škole, kako onaj u slovnice, tako i onaj u književnom djelu, pokazati da je nastavak *-ju* imao posvema drukčiju upotrebu i jezičnu vrijednost nego danas.

Instrumental množine imenica vrste *i* pripada onim padežima u kojima je u 19.

¹⁸ Zanimljivo je pripomenuti da se u *Povijesnom pregledu* imenica *avet* navodi među onim imenicama za koje »čak i nema potvrde za *-u/-ju/-lju*: imenice na *-Vi* (*aveti...*)«, str. 605.

¹⁹ Ovdje je *Hrvatski pravopis* dosljedniji od *Londonca* gdje je samo *aveti*, ali *mišlju/misli*, a imenice na *-ost* redovito imaju samo oblik na *-ošću*.

²⁰ Zbog jednostavnosti se i sažetosti u radu upotrebljava *-ju*, ali se podrazumijeva *-ju* (*-u*, *-lju*).

²¹ S. Babić..., *Povijesni pregled...*, str. 605.

²² Vidi: S. Težak, Instrumental jednine u imenica vrste *i*, *Jezik*, god. 37., str. 33–39.

²³ Isto, str. 38.

²⁴ U prilog tomu govori D. Brozović: O suvremenoj morfološkoj normi hrvatskoga jezičnog standarda i o morfološkim značajkama standardne novoštokavštine uopće, *Jezik*, god. 24., br. 1., ali i iz redova srpskih gramatičara dolazi potvrda za takvo mišljenje, M. Stevanović (n. dj., str. 243.) tvrdi da u nekih srpskih pisaca i nema nastavka *-i*.

²⁵ S. Težak, n. dj., str. 39.

stoljeću alomorfizam nastavaka izrazito slabo zastupljen – i u slovnica i u tekstovima prednost je dana nastavku *-ju*. Opisujući vrstu *i* Veber u sklonidbenom uzorku za instrumental ne navodi nastavak *-i*, nego samo *-ju* (*stvar-ju*), a tek Opazke o pojedinih padežih donose: »Nastavak je instrumentala u staroslavenskom jeziku *iju*; zato samostavnici primaju danas i prvu i drugu polovicu toga nastavka: *stvar : stvari* i *stvarju*«²⁶. Mažuranić u sklonidbenom uzorku navodi oba nastavka, ali *-i* u zagradi: *stvar-ju, (-ri)*, a Pravila blagoglasja III. skl. kazuju: »Sedmi padež svēršuje se običnije na *jū* nego-li na *i*...«²⁷ Prema tomu, u objema je slovnica prednost dana nastavku *-ju*, a nema nikakva normativnoga ograničenja o upotrebi osim Veberove opaske da imenice mogu primiti oba nastavak i Mažuranićeva pravila da je *-ju* običnije.²⁸

Riječ se slovničara potvrđuje u onodobnim tekstovima, a za oprimjerenje može poslužiti književno djelo Josipa Kozarca. Na temelju se opisa Kozarčeva jezika dolazi do sljedećih zaključaka:

1) Nastavak je *-ju* najčešći. Pojavljuje se u svih imenica, bez obzira na to je li imenica s prijedlogom ili atributom:

... s udvornom *odrješitošću* (MiK)²⁹, ... s prvom *sigurnošću* (P, 72), ... sa *sviešču* boreća se grabežljivost (BK, 196), ... svom *slašču* (MiK), ... svojom *oprežnošću* (MiK), ... pronicavom *ostroumnošću* (P, 86), ... djetinjom *naivnošću* (P, 102), ... *nježnošću* (P, 86), ... *zahvalnošću, surovošću, riečju, ljubavlju* (MiK), ... *stvarju, smrću, pomišlju, lažju* (BK, 211).

2) Nastavak *-ju* pojavit će se uz nastavak *-i* kao dvostrukost u imenice *bol* i *čeljad*:

... zabolilo je u duši *bolju* ... nego *bolju* (MK, 499), ... *bolju* ljubomora, *bolju* djeteta (MiK), ... skopčano nekom *boli* (P, 86), ... pritisnuta *boli* (T, 91). Kada je riječ o obliku *čeljadju* (BK, 242), valja napomenuti da je taj oblik zabilježio i Ivšić u opisu posavskoga govora. Međutim, u Kozarca ne mora biti dijalektizmom jer odgovara Kozarčevu sustavu u kojemu je *-ju* najučestalije, a dijalekatni se oblici na *-(j)om* (*boleščom, smrćom, solom/soljom, pamećom*...) ³⁰ uopće i ne pojavljuju!

²⁶ A. Veber, *Slovnica hrvatska*, Zagreb, 1876., str. 37.

²⁷ A. Mažuranić, *Slovnica Hèrvatska*, Zagreb, 1866., str. 47.

²⁸ Valja pripomenuti da su oba ova slovničara sklona jezičnom savjetodavstvu i da su im slovnice prepune preporuka o valjanosti upotrebi!

²⁹ Kratice označuju izvore: BK – Biser-Kata, *Vienac*, 1887.; P – Proletarci, *Vienac*, 1888.; MK – Mrtvi kapitali, *Vienac*, 1889.; T – Tena, *Dom i svet*, 1894.; MiK – Mira Kodolićeva, *Prosvjeta*, 1895.

³⁰ O navedenim oblicima vidi: S. Ivšić, Današnji posavski govor, *Rad JAZU*, 196.–197., Zagreb, 1913., str. 133.–134. Valja pripomenuti da je dijalekatni nastavak *-(j)om* (koji Ivšić pojašnjava analogijom s imenicama ženskoga roda vrste *e*) najučestaliji u starih slavonskih pisaca, a samo se rjeđe u njih pojavljuje *-ju*, a i *-i* se uopće i ne potvrđuje. (Vidi: T. Maretić, Jezik slavonskih pisaca, *Rad JAZU*, 180., Zagreb, 1910.) Prema tomu, Kozarčeva je upotreba u skladu s književnim jezikom, bez oslonca na starije pisce ili dijalekt!

- 3) Nastavak se *-i*, kao jedini, pojavljuje u jedne imenice — *bojazan*:
... izpremiešano tihom *bojazni* (BK, 196).

Kozarčev korpus svakako nije dostatan da bi se na temelju njega izvodio općenit zaključak o upotrebi instrumentalnih oblika u predmaretičevskoj tradiciji, ali i Kozarčev je jezik dijelom starijega hrvatskoga knjioževnoga jezika i kao takav svjedoči o tradiciji koja je u prilog oblicima na *-ju*. Istom korpusu pripada i jezik Gjalskoga o kojemu Sovićeva monografija donosi podatke samo o dvjema imenicama: *pomoć* i *noć*, a one su uvijek u Gjalskoga *pomoćju*, *noćju*!³¹

Kako primjeri u Kozarca pokazuju, nastavak se *-i* može smatrati rubnim, a nastavak je *-ju* središnjim i bitnim u sustavu; zbog učestalosti nastavka *-ju* ne može se uspostaviti nikakvo pravilo o upotrebi u onom smislu u kojem ga uspostavlja suvremenanorma, a čiji začetak treba tražiti u Maretića. Da je Maretić pisao gramatiku na temelju jezika hrvatskih književnika ili da je barem uzeo u obzir pokojega od njih, njegov bi opis bio drukčiji, ali utemeljujući ga na Karadžiću, Maretić zaključuje: »Kad je instrumental kojim prijedlogom ili kojom drugom imenicom ili pridjevom dovoljno označen kao instrumental, onda Vuk upotrebljava i jedan i drugi oblik... Ali kad instrumental nema ovake zaštite, onda Vuk svagda uzima oblik na *-ju*...«³² Od navedenoga je Maretićeva opisa istočne novoštokavštine Karadžić—Daničićeva tipa uspostavljeno normativno pravilo za hrvatski književni jezik: »Nastavak *-ju* (*-u*, *-lju*) obično se upotrebljava kada je instrumental bez atributa ili bez prijedloga... Kada je imenica s kojim prijedlogom ili atributom, običniji je nastavak *-i*«³³, uz napomenu u *Hrvatskom pravopisu* da prednost valja davati oblicima na *-i*, a sve u skladu s nacionalnim načelom da je *-ju* tipičnije za srpski! Ako se i pogleda srpska strana, valja poći od sredine 19. stoljeća i usporedbe radi navesti i mišljenje onodobne srpske gramatike, a kako je ono iz Daničićeva autorskoga pera, očita je promjena u pristupu — u *Maloj srpskoj gramatici* (Beč, 1850.) navodi oba nastavka, ravnopravno, a u *Oblicima srpskoga jezika* (Biograd, 1864.) u sklonidbenom uzorku navodi samo *-ju*, a u napomeni kaže da se može upotrijebiti i *-i*, ali ne daje nikakvo ograničenje za upotrebu. Prema tomu, kraj su 19. stoljeća i slovničari i gramatičari dočekali s istim stavom o pitanju instrumentala jednine.³⁴ Ako je tijekom 20. stoljeća u srpskom jeziku prevladao instrumental na *-ju*, ne znači da se u hrvatskom izgubio, a usprkos niječnoj normativnoj prosudbi koja ionako potječe iz opisa Karadžićeve i Daničićeve istočne novoštokavštine.

Upotreba se oblika na *-ju* pokušava ograničiti već cijelo jedno stoljeće, a što

³¹ I. Sović, n. dj., str. 83.

³² T. Maretić, *Gramatika...*, str. 175.

³³ S. Babić, S. Težak, *Gramatika hrvatskoga jezika*, Zagreb, 1994., str. 95.

³⁴ S obzirom na to da se Daničićev stav mijenjao, uputno je zapitati se nisu li možda slovničari utjecali na nj. Osim toga, Babukić opisujući *narječje ilirsko* (a četvrto je desetljeće 19. stoljeća) govori o instrumentalnim nastavcima *-jom*, *-jum*, *-ju*, a za nastavak *-i* kaže: »Dubrovčani, Serblji i Crnogorci imaju takodjer 7. pad. na *i*« (*Osnova slovnice slavjanske narječja ilirskoga, Polemike*, knjiga I, Zagreb, 1982., str. 152.).

ipak izmiče ograničenju govori u prilog tomu da je razlikovanje instrumentala od ostalih padeža, i to ne samo prijedlogom i atributom, nego padežnim nastavkom — sustavna smjernica, a u hrvatskom i dobro potkrijepljena tradicijom predmaretićevske norme. I napokon, ako je genitiv množine imenica ženskoga roda vrste *e* normiran na temelju tradicijskoga i sustavnoga načela, treba li instrumental jednine vrste *i* normirati samo na temelju nacionalnoga, a zanemariti tradicijsko i sustavno? Smatram da je ovdje učinkovitije hrvatski jezik sagledavati iz njega samoga, iz tradicije i suvremene usustavljenosti, jer na to upućuje i suvremena upotreba, pa umjesto ograničavajućega normativnoga pravila o upotrebi oblika na *-ju* valja dopustiti: »kada u jezičnom sustavu postoji razlikovno sredstvo koje omogućuje brže i sigurnije primanje obavijesti, treba ga iskorištavati, a to znači da nastavak *-ju* neće biti nekoristan, a ni nepravilan niti uz prijedlog ili atribut: *jednom riječju, sa svojom kćerju, vlastitom krvlju, s radošću, s bolju, s lažju*«³⁵.

Kao što je već rečeno u ovom radu — ne treba se odricati dobrog morfološkoga rješenja samo zato što je ono nazočno i u srpskom; oba su jezika građena na novostokavskom temelju i kao takvi naravno je da imaju zajedničkih sustavnih smjernica, a ako te sustavne smjernice u hrvatskom podupire i tradicija, tada ne treba odustajati od dobrog hrvatskoga oblika samo zato što isti oblik postoji i u srpskom. A s opisanim je instrumentalom jednine upravo tako.

SAŽETAK

Sanda Ham, Pedagoški fakultet, Osijek

UDK 801.55:808.56:808.62, izvorni znanstveni članak

primljen 23. svibnja 1996., prihvaćen za tisak 6. lipnja 1996.

The Singular Instrumental of Nouns Type *i* (Traditional, systematic and national principles in the standardization of the standard Croatian language)

The paper describes those morphological characteristics of the standard Croatian language of the second half of the nineteenth century which have a different value and usage in modern Croatian language, with particular regard to the singular instrumental of nouns type *i* in which the standardization attention should also be paid to the traditional and systematic and not only to the national principle.

³⁵ S. Težak, *Hrvatski naš svagda(š)ji*, Zagreb, 1991., str. 89.